

משך חכמה

פרשת כי תשא, פסקא כח - לב

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בית החכמה - מאת הרב יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תכה טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

אֶת רְעֵהוּ וְאִישׁ אֶת קִרְבוֹ:

[כח]

הטעם שכתוב בלשון "כה אמר ה'" ולא בלשון "זה הדבר"

(לב, כז) כה אמר ה'. בתנא¹ דבי אליהו פרק ד, מעידיני עלי שמים

(לב, כז) וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שִׁימוּ אִישׁ חֲרָבוֹ עַל יָרְכוֹ עֲבְרוּ וְשׁוּבוּ מִשְׁעַר לְשַׁעַר בְּמַחְנֶה וְהָרְגוּ אִישׁ אֶת אָחִיו וְאִישׁ אֶת קִרְבוֹ

רבינו התנבא בלשון כה ובלשון זה, ושאר נביאים רק בלשון כה, מכל מקום בעיון בכל פסוקי התורה מוכח, שבכל המקומות שמשה התנבא בלשון כה, לא היה ציוי לישראל בשם ה', אלא שאמר לפרעה בשם ה' (שמות ז, יז, ז, כו, ח, טז ועוד), ורק פעם אחת דיבר לישראל בלשון כה, ולא לצוות על מצוה של עשייה, אלא אמר להם (שמות יא, ד) "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֹּה אָמַר ה' פְּחָצַת הַלְיָלָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרַיִם". אבל בכל ציווי שצוה לישראל, לא אמר בלשון כה אלא בלשון זה הדבר (שמות טז, טז, לב, לה, ד. ועוד).

ומזה מוכח, שביאור הספרי הוא, שכל הנביאים שלא ראו באספקלריה המאירה, היו מתנבאים בלשון כה, שאינו לשון נבואה גבוהה, ומשה בודאי היה גם מתנבא בלשון כה, במקום שאין צורך לנבואה גבוהה, ולכן דיבר לפרעה בלשון "כה", וכן כשאמר שה' יצא בחצות, שאין זה מצות עשייה אמר בלשון "כה", אבל מוסיף עליהם משה שהיה היחיד שהיה שליח ה' לצוות על ישראל, היה מצוה בלשון זה הדבר, שרק לשון זה הוא נבואה גבוהה, זה ביאור הספרי. הנה נתבאר שכל מצוות עשייה שציוה משה את ישראל, לא ציוה בלשון "כה אמר ה'".

ועל פי זה יש להקשות, מדוע כאן שציוה משה לעשות מצוה של עשייה אמר בלשון כה אמר ה' כו', ולפי דברי המכילתא שלמד משה זאת מדברי הכתוב וזבח לאלוקים יחרם, היה למשה לצוות בלשון "זה הדבר", שהיא נבואה בציוי ה' לעשות, ובכל התורה לא ציוה משה את ישראל בלשון "כה אמר ה'". זה היה קשה לאליהו הנביא.

ועל זה מפרש אליהו הנביא, שאף על פי שבאמת למד משה דבר זה מזוהב לאלוקים יחרם, כדברי המכילתא, מכל מקום, מרמז כאן הכתוב, שמשה אמר לישראל שאינו לומד מדברי הכתוב וזבח לאלוקים יחרם, שיהרגו איש את אחיו, אלא ה' מצוה אותם במיוחד על מעשה העגל להרוג אחד את אחיו, ולא להקל כדן סנהדרין הנ"ל. ובאמת, לא שמע משה מה' ציוי זה כאן במיוחד, אבל למד משה בקל וחומר שאין לו ברירה אחרת, והוא צריך לומר שה' ציוה אותו, כאן, שאם יאמר שלמד מעצמו ממה שציוה ה' בזוהב לאלוקים יחרם, יאמרו לו שסנהדרין ההורגת אחת לשבעים שנה היא חובלת, לכן אמר להם שה' ציוה במיוחד כאן לא לחמול.

ועל פי זה מיושב היטב מדוע כתוב "כה אמר ה'", לרמז, שאף על פי שאמר משה לישראל ששמע מה' במיוחד כאן לא לחמול, אלא שיהרגו אשי את

¹ [כח] [דברי המשך חכמה כאן, אין להם ביאור כלל, לאיש המשכיל. וקיצר מאוד מאוד ככוונתו. ואני תפלה שזכינו לעמוד על כונתו]. על הפסוק (לב, כז) "וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שִׁימוּ אִישׁ חֲרָבוֹ עַל יָרְכוֹ עֲבְרוּ וְשׁוּבוּ מִשְׁעַר לְשַׁעַר בְּמַחְנֶה וְהָרְגוּ אִישׁ אֶת אָחִיו וְאִישׁ אֶת קִרְבוֹ", יש לדקדק, היכן אמר ה' למשה לעשות זאת, שאמר "כה אמר ה'", והרי משה רבינו לא דיבר לישראל בשם ה', מה שלא כתוב בתורה לאמור לישראל.

אבל הוא מבואר במכילתא, שמפרשים את כל המקומות שלא כתוב לפני זה שדיבר ה' לאמור לישראל, מניין למד משה שכך דיבר ה'. וכן על פסוק זה אמרו במכילתא (בא, מסכתא דפסחא פרשה יב) וז"ל "כיוצא בו, כה אמר ה' שימו איש חרבו על ירכו (שמות לב, כז) והיכן דבר, וזבח לאלהים יחרם (שמות כב, יט) "עכ"ל המכילתא, והביא רש"י מכילתא זו כאן. הנה נתבאר מניין למד משה לומר לישראל "כה אמר ה'".

ועל פי יפלא מאוד על מה שאיתא בתנא דבי אליהו רבה (פרק ד), וז"ל "מעיד אני עלי את השמים ואת הארץ, שלא אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה כך לעמוד בשער המחנה ולומר מי לה' אלי (שמות ל"ב, כו) ולומר כה אמר ה' אלהי ישראל (שם), אלא שהיה משה צדיק, דן קל וחומר בעצמו, אמר, אם אני אומר לישראל, הרגו איש את אחיו ואיש את רעהו ואיש את קרובו (פסוק כז), יהו ישראל אומרים, לא כך למדתנו (מכות ז, א), סנהדרין שהורגת נפש אחת בשבוע נקראת מחבלנית, מפני מה אתה הורג שלשת אלפים ביום [אחד], לפיכך תלה בכבוד שלמעלה, שנאמר כה אמר ה' וגו' ע"כ.

והוא דבר פלא, מה הכריח את אליהו הנביא להעיד שמשה לא למד זאת מהכתוב וזבח לאלוקים יחרם, כדברי המכילתא, ואמר שלמד בקל וחומר שאין לו ברירה, אלא לומר שכביכול אמר לו ה', והרי יש לפרש כדברי המכילתא, שלמד זאת מהכתוב וזבח לאלוקים יחרם, כפשוטו.

ומבאר המשך חכמה, על פי הא דאיתא בספרי (מטות, פסקא קנג) על הפסוק בבמדבר (ל, ב) "וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל רָאִשֵׁי הַמִּשְׁטוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה'", וזה לשונם "זה הדבר. מגיד, שכשם שנתנבא משה בכה אמר (שמות יא, ד), כך נתנבאו הנביאים בכה אמר, ומוסיף עליהם משה שנאמר בו זה הדבר" עכ"ל הספרי. והנה, אף על פי שלשון הספרי משמע שמשה

משך חכמה

פרשת כי תשא, פסקא כח - לב

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בית החכמה - מאת הרב יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תכה טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

לב, כו-כז) - (כו) ויעמד משה בשער המחנה ויאמר מי לה' אֵלֵי ויאספו אליו כל בני לוי: (כז) ויאמר להם כה אמר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שימו איש חרבו על ירכו עברו ושובו משער לשער במחנה והרגו איש את אחיו ואיש את רעהו ואיש את קרבו:

מדוע כתוב: א. "ויעמד משה בשער המחנה". ב. "עברו משער לשער".

לב, כו-כז) ויעמד משה בשער המחנה כו' עברו ושובו משער לשער. הענין, כי אמר הרגו איש את אחיו כו', וקרוב פסול לדין כמו שפסול לעדות (נדה מט, ב). וזה שאמר, שהדיינים יהיו

וַיֹּאמֶר מִי לַה' אֵלֵי וַיֵּאָסְפוּ אֵלָיו כָּל בְּנֵי לֵוִי: (כו) וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שִׁימוּ אִישׁ חֶרְבוֹ עַל יָרְכוֹ עֲבְרוּ וְשׁוּבוּ מִשַּׁעַר לְשַׁעַר בַּמַּחֲנֶה וְהָרְגוּ אִישׁ אֶת אָחִיו וְאִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת קָרְבוֹ, יֵשׁ לְדַקְדֵּק: א. מדוע כתוב "עברו ושובו משער לשער", זה נראה שפת יתר. ב. מדוע כתוב "ויעמד משה בשער המחנה", מאי נפקא מינא היכן עמד, די לכתוב ויאמר משה מי לה' אלי.

ומבאר המשך חכמה, על פי המבואר בנדה (מט, ב) דדיין הקרוב פסול לדון כשם שפסול להעיד. והנה משה רבינו ע"ה דן אותם שהיה להם עדים והתראה בסייף, כדאיתא ביומא (סו, ב) "עדים והתראה - בסייף, עדים בלא התראה - במיתה, לא עדים ולא התראה - בהדרוקן". והביאו רש"י כאן וז"ל "וישק את בני ישראל נתכוין לבדקן כסוטה. שלש מיתות נדונו שם אם יש עדים והתראה בסייף, כמשפט אנשי עיר הנדחת שהן מרובים, עדים בלא התראה במגפה, שנאמר (פסוק לה) ויגוף ה' את העם, לא עדים ולא התראה בהדרוקן, שבדקום המים וצבו בטניהם" עכ"ל.

וכיון שהיו דיינים שישבו ודנו אחד לאחד בעדים והתראה, אם היו קרובים היו פסולים לדון, והרי ציוה משה שיהרגו איש את אחיו ואסור לדון קרובים, לפיכך ציוה משה שיזהרו שלא יהיו הדיינים קרובים. ואם בבית דין זה הם קרובים לנידונים, יעברו לדון בבית דין אחר. וזה משמעות הכתוב "עברו ושובו משער לשער במחנה", ששער הוא בית דין, וכמו שתרגם אונקלוס פרשת תצא על קרא (דברים, כא, יט) ואל שער מקומו, ולתרע בית דין אתריה, וכמו שפירשו סוף נגמר הדין (סנהדרין מט, א) על (שמואל-ב, ג, כז) ויטהו אל תוך השער. (מט, א) "אמר רבי יוחנן: שדנו דין סנהדרי. אמר ליה: מאי טעמא קטלתי לעשאל - עשאל רודף היה. - היה לך להצילו באחד מאיבריו - לא יכלי ליה. - השתא בדופן חמישית כוונת ליה, באחד מאיבריו לא יכלת לי כו'". והשתא מיושב היטב דקדוק א', דלכך כתוב "עברו ושובו משער לשער במחנה".

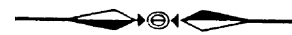
וארץ כו' שלא אמר לו השם יתברך למשה כו', עיין שם. אולי פירושו, משום דאמר לשון כה אמר ה', ולא בזה, שכל הנביאים נתנבאו בכה, ומשה בזה (ספרי מטות, פסקא קנג), ועל כרחך שלמד בקל וחומר, עיין רש"י (כאן, ד"ה כה) ודו"ק. ובפרט, בדבר ציווי שהוא לשעה לעשות מיד, היה לומר, זה, כמו בכל התורה².

[כט]

אחיו, ולא יהיו כדין סנהדרין, באמת, זה לא שמע משה מה', אבל בקל וחומר היה לו בהכרח לומר כן, לכן שינה הכתוב ולא כתב "זה הדבר" לרמז על זה שבאמת לא שמע מה', לכן כתוב בלשון "כה אמר ה'", ולא כתוב בלשון "זה הדבר". ומיושב הכל בסייעתא דשמיא. [וראיתי מי שהקשה, כיון שאמר לישראל בלשון כה אמר ה', הרי הבינו שה' לא ציוה. זה לא קשיא כלל, דבודאי כשדיבר לישראל, אמר להם ששמע בפירוש מה', אבל בכתיבת התורה כתב ה' בלשון כה אמר ה', וזה פשוט].

² תמצית דבריו: בספרי משמע, שכשמשעה ציוה לישראל לעשות מצוה, לא ניבא בלשון "כה אמר ה'", אלא בלשון "זה הדבר". לפי זה יפלא, מדוע כאן כתוב בלשון "כה אמר ה'". והוא המקום היחיד בתורה שציוה על עשיה בלשון כה אמר ה'. ומבאר המשך חכמה, דזה בא תנא דבי אליהו ליישב, ואמר, שאף על פי שזה שלמד משה שיש להרוג עובדי עבודה זרה, הוא מדכתיב זובח לאלוקים יחרם, מכל מקום, אמרו במשנה, שסנהדרין ההורגת אחת לשבעים שנה נקראת חובלנית, וכיון שרצה שיהרגו ביום אחד אלפי איש, אמר להם משה ששמע מפי ה' במיוחד על מעשה העגל, שלא יחמולו איש על אחיו, ויהרגו את האלפים ביום אחד. ובאמת לא שמע זאת משה מה' כאן במיוחד, אבל כדי שישמעו לו, היה בהכרח לומר כך. ולזה מרמז הכתוב, שכתוב בלשון "כה אמר ה'", שבאמת לא ציוה כאן ה' במיוחד, אלא למד מזובח לאלוקים יחרם.

[כט]

³ [כט] על הפסוקים (לב, כו-כז) - (כו) ויעמד משה בשער המחנה

משך חכמה

פרשת כי תשא, פסקא כח - לב

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בית החכמה - מאת הרב יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תכה טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

דמן התורה קרובים מן האם כשרים לעדות, אתי שפיר, שזה שאמר ואיש את אחיו כו' הוא מן האם, כדאמר ביומא (סו, ב) לאביו ולאמו לא ראיתו, זה אבי אמו מישראל. ובזה מיושב מה דלא דריש על אמו, זה אמו מישראל, דעל האם הרי הוא קרוב מן התורה. [ואפשר משום דקרא בקהלת (קהלת ז, כח) ואשה בכל אלה לא מצאתי, זה העגל, כמו דדריש במדרש שם]. והא דאמר ביומא דף סו, ב חד אמר גפף ונשק במיתה, ברור, דסבר כרבי יהודה בתוספתא דסנהדרין פרק י, דכתיב (מלכים-א, יט, יח)

מישראל, מדוע אינו דורש אמו ממש שאינה משבט לוי ועבדה עבודה זרה. ולאור המבואר אתי שפיר, דאמו קרובה מהתורה, והיה אסור לבן לדון את אמו. אבל בלאו הכי יש עוד טעם למה לא דורש על אמו, כי הנשים לא עבדו לעגל, דעל הפסוק בקהלת (ז, כח) "אָדָם אֶחָד מֵאֵלֶּף מִצְאָתִי וְאִשָּׁה כָּכָל אֶלֶּה לֹא מִצְאָתִי", דרשו חז"ל (קהלת רבה, פרשה ז, א) דהם הנשים בדור המדבר, שלא עבדו לעגל.

והנה כל המבואר הוא לפי השיטה, שמי שהיה בעדים והתראה נענש בסייף, ובלא עדים נענש במיתה בידי שמים. אבל באמת נחלקו בזה ביומא (סו, ב) וז"ל "איתמר, רב ולוי: חד אמר: זיבח וקייטר - בסייף, גפף ונישק - במיתה, שמח בלבבו - בהדרוקן. וחד אמר: עדים והתראה - בסייף, עדים בלא התראה - במיתה, לא עדים ולא התראה - בהדרוקן" ע"כ. ועל דברי הסובר שבגיפף ונישק חייב מיתה בידי שמים, יש לתמוה דהא תנן בסנהדרין (ס, ב) "אבל המגפף, והמנשק, והמכבד, והמרביץ, והמרחץ, והסך, והמלביש, והמנעיל - עובר בלא תעשה" ואינו חייב מיתה. ויש לומר דהוא סובר כשיטת רבי יהודה בתוספתא דסנהדרין פרק י, דסובר שגם על גפף ונישק חייב מיתה, וחולק על תנא קמא, דהוא תנא דידן בסנהדרין.

וזה לשון התוספתא "אין חייבין אלא על דבר שיש בו מעשה, כגון המזבח והמקטיר והמנסך והמשתחוה. אבל המגפף והמנשק המכביד והמרביץ והמלביש והמנעיל והמעטף, הרי אילו באזהרה. רבי יהודה אומר, הרי הוא אומר (מלכים-א, יט, יח) 'זה שארתי בישראל שבעת אלפים, כל הברכים אשר לא כרעו לבעל, וכל הפה אשר לא נשקו לו', מקיש נשיקה לכריעה, מה כריעה חייבין עליה, אף נשיקה חייבין עליה, ובמה היא מיתתן, בידי שמים" ע"כ. הנה מבואר, דלרבי יהודה חייב מיתה בידי שמים גם על מנשק וכדו'. ובחינם נדחקו התוס' ישנים (יומא סו, ב) לפרש, דמאן דסבר שחייב מיתה בגפף ונישק הוא הוראת שעה, אלא פשיטא דסובר כרבי יהודה, ולא היתה שום הוראת שעה בדינן, כדחזינן לענין קרובים, שלא הניח לדון קרוב, ומבואר הכל בסייעתא דשמיא.

אחרים. והוא שאמר, משער לשער, היינו מבית דין לבית דין, וכמו שתרגם אונקלוס פרשת תצא על קרא (דברים, כא, יט) ואל שער מקומו, ולתוע בית דין אתריה, וכמו שפירשו סוף נגמר הדין (סנהדרין מט, א), על (שמואל-ב, ג, כז) ויטהו אל תוך השער. והוא דן אותם כדין עיר הנדחת בסייף (רש"י, כאן), ואין עושים עיר הנדחת אלא בבית דין של שבעים ואחד (סנהדרין ב, א), וזה שאמר, ויעמוד משה בשער המחנה, הוא בבית דין הגדול, ומשה מופלא שבהם, ודו"ק. ולפי פסק הרמב"ם (הלכות עדות יג, א)

ועל פי יתיישב גם דקדוק ב'. דהנה נתבאר ברש"י, שדן אותם בסייף ולא בסקילה כדין עובד עבודה זרה, אלא כדין עיר הנדחת שדינם בסייף. והנה איתא בסנהדרין (ב, א) דעיר הנדחת דנין בבית דין של שבעים ואחד, והיינו שבעים זקנים עם המופלא של הבית דין, ומשה היה מופלא שבבית דין, וכבר נתבאר ששער הוא בית דין, וזה בא הכתוב ללמד, מדוע אמר להם שיהרגו בסייף "שימו איש חרב על ירכו כו' והרגו איש את אחיו ואיש את רעהו ואיש את קרבו" כיון שהיה להם דין של עיר הנדחת, ולכן עמד משה וכינס את כל הסנהדרין של שבעים זקנים, והוא בראש. וזה נרמז בכתוב "וַיַּעֲמֵד מֹשֶׁה בְּשַׁעַר הַמַּחֲנֶה", הינו בראש הבית דין, לדונם כדין עיר הנדחת, ומיושב דקדוק ב'. ודו"ק.

והנה, לפי המבואר, אף על פי שכתוב (פסוק כז) "וְהָרְגוּ אִישׁ אֶת אָחִיו וְאִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת קָרְבוֹ", אין הכונה שדיין דן את אחיו או קרובו, דכבר נתבאר שציוה משה שיעברו מבית דין לבית דין שלא יהיו קרובים לנהרג, אבל הכונה הוא, שבכלל בני לוי יהרגו איש את אחיו, בן לוי זה יהרוג אחי של חברו וקרוב של חברו.

אבל לפי שיטת הרמב"ם שפסק (עדות יג, א) שכל פסולי קרובה מן התורה להעיד ולדון, הוא רק קרובה מן האב, אבל קרובים מן האם אינם אל מדברי סופרים, אם כן יש לפרש כפשוטו, שיהרגו איש את אחיו ממש, היינו אח מן האם, ומכל מקום אמר משה שיעברו מבית דין לבית דין, שלא ידון דיין את אחיו או קרובו מן האב, אבל פשט הכתוב הוא כפשוטו, שיהרגו ממש את אחיו מן האם, וקרוב מן האם אינו קרוב. ואל תתמה שקורא לאחיו מן האם אחיו ואינו קרובה לפי הרמב"ם, דאמרו ביומא (סו, ב) על הפסוק בברכת משה ללוי (דברים לג, ט) "הָאֵמֶר לְאֲבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רָאִיתִי וְאֶת אָחִיו לֹא הִפִּיר וְאֶת בְּנֵי בְנָיו לֹא יָדַע כִּי שְׁמֵרוּ אֶמְרֹתָי וּבְרִיתִי יִנְצְרוּ", "אביו - אבי אמו מישראל, אחיו - אחיו מאמו מישראל, בניו - בני בתו מישראל". מבואר שגם קרובי האם נקראים בתורה אביו אמו ובניו.

ועל פי זה מיושב מה שקשה לכאורה, דכיון שדורש, אביו, זה אבי אמו

משך חכמה

פרשת כי תשא, פסקא כח - לב

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בית החכמה - מאת הרב יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תכה טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

מדוע אמרו במדרש שנשות המדבר נאסרו לבעליהן

מדרש⁵ ויקרא רבה (ב, א), ואשה בכל אלה לא מצאתי (קהלת ז, כח), אילו נשי דור המדבר. רבי אמר, נשי דור המדבר כשירות היו, כיון ששמעו שהן אסורות לבעליהן, מיד נעלו דלתותיהן. ובמדרש חזית (שיר השירים רבה) בפסוק (שיר השירים ד, ט) לבבנתי אחותי כלה, אית דאמרי נשי דור המדבר כשירות היו כו' ולא נתנו מנזמיהן לעגל, וכיון ששמעו שאסורות להן כו'. והפירוש, על פי מה דאיתא (מדרש רבה) בפרשת מצורע פרק יז, ג שהעידו עדות שקר בהקדוש ברוך הוא, ואמרו לעגל אלה אלהיך ישראל, ומנין שלקו בצרעת, שנאמר (שמות לב, כה) וירא משה את העם כי פרע הוא, שפרחה בהן צרעת. וכן במדרש נשא (במדבר רבה, יג, ח), כל צרוע וכל זב (במדבר ה, ב), מהיכן היו

ומפרשי המדרש נתקשו מאוד מדוע נאסרו לבעליהם, דהיכן מצאנו שבעל שעבד עבודה זרה אשתו נאסרה עליו.

ומבאר המשך חכמה על פי הא דאיתא במדרש ויקרא רבה (מצורע פרשה יז סימן ג) וז"ל "על עשרה דברים נגעים באים, על עבודה זרה כו' על עבודה זרה, מישראל שהעידו עדות שקר בהקב"ה, ואמרו לעגל (שמות לב, ד) אלה אלהיך ישראל, ומנין שלקו בצרעת שנאמר (שם, פסוק כה) וירא משה את העם כי פרוע הוא שפרחה בהן צרעת" ע"כ. הנה מפורש במדרש שישראל שעבדו לעגל נעשו מצורעים.

וכן הוא מפורש במדרש במדבר רבה (נשא פרשה יג ח) וז"ל "זו, יג] וקרבונו קצרת כסף וגו', הוא הדא דכתיב (שיר השירים ד, ז) כולך יפה רעיתי ומום אין בך. מדבר בישראל. תני רבי שמעון בן יוחאי בשעה שעמדו ישראל לפני הר סיני לקבל את התורה ולא היו בהם, לא סומים ולא חרשים ולא שוטים ולא אלמים ולא פסחים ולא חגרים, ועל אותה שעה הוא אומר כלך יפה רעיתי ומום אין בך, עד שחטאו בעגל ונעשו בהן זבים ומצורעים, כמה דתימא וירא משה את העם כי פרוע וגו', וכתוב (ויקרא יג, מה) 'והצרוע אשר בו הנגע בגדיו יהיו פרומים וראשו יהיה פרוע', ועל אותה שעה הוא אומר (במדבר ה, ב) וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב, אבל לפני הר סיני כולם שלמים היו, הוי כולך יפה רעיתי וגו' ע"כ. [וכן איתא במדרש רבה פרשת נשא פרשה ז סימן א, דהיו מצורעים].

והנה מבואר במועד קטן (ז, ב) שמצורע אסור בתשמיש המטה. לתנא קמא הן בימי ספירו והן בימי חלוטו, ולרבי יהודה רק בימי ספירו, ועל פי זה מבואר מדוע נאסרו לבעליהם, שנעשו מצורעים. ומבואר הכל בסייעתא דשמיא.

והשארתי בישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו כו' וכל הפה אשר לא נשק לו, מקיש נשיקה לכריעה, מה על הכריעה חייב, כך על הנשיקה, ובמה מיתתן בידי שמים. והתוספות ישנים שם (יומא ס, ב) לא הביאו תוספתא זו, ונדחקו דהוראת שעה היה, יעויין שם, ודו"ק בכל זה היטב⁴.

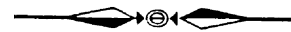

פסקאות ל – לב: דרשות בענין מעשה העגל

[ל - המשך]

⁴ תמצית דבריו: כיון שדן אותם בסייף, כדן אנשי עיר הנדחת, שהיו מרובים, ולא בסקילה כיחיד עובד עבודה זרה, לפיכך כתיב "ויעמוד משה בשער המחנה", דשער, הוא בית דין, שכינס את כל הסנהדרין, והוא בראש, שהוא מופלא שבבית דין. ולכן אמר "עברו משער לשער", היינו מבין דין לבית דין, שלא ידון קרוב את קרובו, אלא ידון בבית דין אחר. ועוד מבאר כמה ענינים נפלאים, כמבואר בפנים.

[ל]

⁵ [ל - המשך] בהמשך למבואר בפסקא כט - על פי המדרש, על הפסוק בקהלת (ז, כח) "אָדָם אֶחָד מְאֹלָף מְצֹאֵתִי וְאִשָּׁה בְּכָל אֶלֶה לֹא מְצֹאֵתִי", דדרשו חז"ל (קהלת רבה, פרשה ז, א) דהם הנשים בדור המדבר, שלא עבדו לעגל - איתא מדרש זה גם בויקרא רבה בתוספת. וזה לשונו (ויקרא רבה ויקרא פרשה ב סימן א) "ואשה בכל אלה לא מצאתי. אלו נשי דור המדבר, רבי אומר, נשי דור המדבר כשירות היו, כיון ששמעו שהן אסורות לבעליהן, מיד נעלו דלתותיהן" עכ"ל המדרש. הנה מבואר שנאסרו נשות המדבר לבעליהם, ולא נבעלו להם באיסור, וזה הפירוש נעלו דלתותיהם (מתנות כהונה). וכן איתא מדרש זה במדרש חזית, הוא שיר השירים רבה, (פרשה ד א) וז"ל "אית דאמרי נשי דור המדבר כשרות היו, כיון שהגיעו לאותו מעשה, עמדו ונמלכו עצמן ולא נתנו כלום מנזמיהן למעשה העגל, וכיון ששמעו שהן אסורות להן, מיד נעלו דלתותיהן" ע"כ.

משך חכמה

פרשת כי תשא, פסקא כח - לב

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בית החכמה - מאת הרב יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תכה טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

[לא]

מדוע מעשה העגל השני לא מתרגם כדי שיתכפר אהרן הכהן

מגילה⁷ דף כה, ב מעשה עגל הראשון נקרא ומתרגם כו', קא

לא מתרגם. ועוד קשה, מה ההבדל בין מעשה עגל ראשון לשני, וכל זה היה לש"ס לפרש כמו בירושלמי.

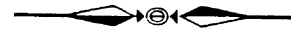
ומבאר המשך חכמה, דבאמת בבבלי, כפי מה שביארו הטעם שמעשה עגל ראשון נקרא ומתרגם, כבר מתורץ גם על מעשה עגל שני. דהנה, ישראל לא היה להם כפרה שלימה על משעה העגל, דגרסינן בסנהדרין (קב, א) "אמר רבי יצחק: אין לך כל פורענות ופורענות שבאה לעולם, שאין בה אחד מעשרים וארבעה בהכרע ליטרא של עגל הראשון, שנאמר (לב, לד) וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם". ע"כ. מבואר, שלא נתכפר לישראל מעשה העגל, לכן נקרא ומתרגם שיהיה להם כפרה, אבל מעשה העגל של אהרן נתכפר לו לגמרי, לכן אינו מתרגם משום יקרא דאהרן הכהן. ובוזה מיושב מדוע הש"ס לא מבאר זאת, כי הוא פשוט, לאחר שביאר הטעם בעגל הראשון. אבל הירושלמי שמבאר שאין כל כך בזיון בקריאת מעשה העגל, לכן מבאר ההבדל בין מעשה עגל ראשון למעשה עגל שני. ודו"ק.

ויש להביא ראיה שנתכפר לאהרן לגמרי מעשה העגל. דהנה, כהן משיח שהורה בשוגג וחטא, מביא פר, דלא כישראל שמביא על חטא יחיד שיערת עזים או כבשה. אבל אם כהן משיח עבר בשוגג על חטא עבודה זרה, אין דינו שונה מאחד מישראל שעבר עבודה זרה, ודינו בשעירה כהדיוט, כדתנן בהוריות (ט, א) "כל המצות שבתורה שחייבין על זדונן כרת ועל שגגתן חטאת - היחיד מביא כשבה ושעירה, והנשיא שעיר, ומשיח וב"ד מביאין פר; ובעבודת כוכבים - היחיד והנשיא והמשיח מביאין שעירה, וב"ד פר ושעיר, פר לעולה ושעיר לחטאת". ע"כ. ועל כורחך הטעם שבעבודה זרה, דין כהן משיח כדין יחיד מישראל, שיוכן שעבד עבודה זרה, אפילו בשוגג, בטלה ממנו החשיבות של כהן משיח.

והנה ביום השמיני למילואים, כשהתחיל אהרן הכהן לעבוד במשכן, כתיב (ויקרא ט, ב) "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים קח לך עֶגְלָה בֶן־בָּקָר לְחִטָּאת וְאַיִל לְעֹלָה תְּמִימִם וְהִקְרִב לְפָנָי ה'". ומבואר בספרא ריש שמיני, שמביא עגל לחטאת כדי לכפר על מעשה העגל. והוא פלא, הרי כהן משיח בחטא של עבודה זרה דינו כישראל בשעירה, ומדוע הביא עגל בן בקר, אלא שמע מינא דבאמת התכפר לו החטא של מעשה העגל, וזה שהביא עגל היה מחמת חטא קל ככל דין כהן משיח שמביא פר, שמע מינא דנמחל לו חטא העגל.

המצורעים כו' מעגל, יעויין שם היטב. ומצורע אסור בתשמיש המטה כמו דאיתא מועד קטן דף ז, ב ואפילו לרבי, מכל מקום בימי ספורו אסור, כמו דאת אמרת (ויקרא יד, ח) וישב מחוץ לאהלו, ופשוט⁶.

⁶ תמצית דבריו: איתא במדרש, דנשות המדבר נאסרו לבעליהם. ונתקשו מפרשי המדרש מדוע, ומבאר המשך חכמה, על פי המבואר במדרשים, שישראל שעבדו לעגל נעשו מצורעים, ומצורע אסור בתשמיש המטה, לכן נאסרו לבעליהן.

[לא]

⁷ [לא] תנן במגילה (כה, א) "מעשה עגל הראשון נקרא ומתרגם, והשני נקרא ולא מתרגם". ומבואר בגמרא (שם, ע"ב) דמעשה עגל ראשון הוא הכתוב בהתחלה, לפני ששאל משה את אהרן על מעשה העגל, ומעשה עגל השני הם פסוקים הללו (לב, כא-כו) – (כא) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֶהֱרֹן מַה עָשִׂיתָ לָּךְ הָעָם הַזֶּה כִּי הִבֵּאתָ עָלֵינוּ חֲטָאָה גְדוֹלָה: (כב) וַיֹּאמֶר אֶהֱרֹן אֵל יְיָ חַר אַף אֲדַגִּי אֹתָהּ יְדַעְתָּ אֵת הָעָם כִּי בָרַע הוּא: (כג) וַיֹּאמְרוּ לִי עָשִׂיתָ לָּנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יִלְכוּ לְפָנֵינוּ כִּי זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלֵנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יַדְעֵנוּ מַה הָיָה לוֹ: (כד) וַאֲמַר לָהֶם לְמִי זֶהב הִתְפָּרְקוּ וַיִּתְּנוּ לִי וְאֲשַׁלְכֶהוּ בְּאֵשׁ וַיֵּצֵא הָעֶגְלָה הַזֶּה: (כה) וַיֵּרָא מֹשֶׁה אֵת הָעָם כִּי פָרַע הוּא כִּי פָרַע אֶהֱרֹן לְשִׁמְצָה בְּקַמְיָהֶם".

ועל מעשה עגל הראשון שנקרא ומתרגם אמרו במגילה (שם) וז"ל "מעשה עגל הראשון נקרא ומתרגם, פשיטא, מהו דתימא ליחוש לכבודן של ישראל. קמשמע לן: כל שכן דניחא להו דהויא להו כפרה" ע"כ. מבואר, שאף על פי שיש טעם לא לתרגם מעשה עגל ראשון מפני כבוד ישראל, מכל מקום נקרא ומתרגם, כדי שעל ידי הבושה יתכפרו להם, אבל על מעשה עגל שני לא מפורש מידי בגמרא.

ויש להקשות, מדוע על מעשה עגל השני לא מפרש הש"ס מה הטעם שאינו מתרגם. ובאמת בירושלמי הוא מבואר, שהטעם שלא מתרגם מפני כבודו של אהרן. והקשו, מדוע מעשה עגל ראשון נקרא ומתרגם, ולא חוששין לכבודן של ישראל, ולא תירצו כבבלי כדי שיהיה לישראל כפרה, אלא אמרו, שיותר יש בזיון חטא של יחיד שנקרא בציבור, שהוא מעשה עגל שני, מחטא רבים שנקרא בציבור. לכן מעשה עגל שני נקרא ולא מתרגם. אבל יש לדקדק, מדוע בש"ס דילן לא מפרש מה הטעם שמעשה עגל שני

משך חכמה

פרשת כי תשא, פסקא כח - לב

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בית החכמה - מאת הרב יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תכה טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

משיח (ויקרא ד, ג), שלא היה חטאו כחטא עבודה זרה, לכן הקריב עגל בן בקר. וזה ביאור הספרא ריש שמיני (מכילתא דמילואים, ג), אף על פי שנתרצה וכו' עיין שם. ובלויים היה פר לחטאת (במדבר ח, ח), שלבכורים, גם כן נחשב כפר העלם דבר בשאר עבירות, ועיין רש"י שם, ודו"ק⁸.

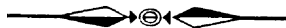
[לב]

מדוע עשה ה' שיטעו בחטא העגל

בעבודה זרה⁹ דף ד, ב לא ישראל ראויין לאותו מעשה כו'. כלומר

דבר, והכל מבואר בסיעתא דשמיא.

⁸ תמצית דבריו: אמרו בש"ס, שחטא העגל הראשון, היינו לפני שאמר משה לאהרן למה עשה את העגל, נקרא ומתרגם. ואמרו שם, שאין חוששין לכבודן של ישראל, כדי שיהיה להם כפרה. אבל חטא העגל השני, שהוא מעשה אהרן, אינו מתרגם. ולא מבואר הטעם. ומבאר המשך חכמה, דאהרן הכהן נתכפר לו לגמרי חטא העגל, לכן לא היה צריך כפרה, ולכן אינו מתרגם משום כבודו של אהרן. ומביא ראיות שחטא אהרן נתכפר לו לגמרי.

[לב]

⁹ [לב] על חטא מעשה העגל גרסינן בעבודה זרה (ד, ב) "א"ר יהושע בן לוי: לא עשו ישראל את העגל אלא ליתן פתחון פה לבעלי תשובה, שנאמר (דברים ה, כו) 'מי יתן והיה לבכם זה להם ליראה אותי כל הימים וגו''. והיינו דא"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחאי: לא דוד ראוי לאותו מעשה, ולא ישראל ראויין לאותו מעשה; לא דוד ראוי לאותו מעשה, דכתיב (תהלים קט, כב) 'ולבי חלל בקרבי; ולא ישראל ראויין לאותו מעשה, דכתיב: מי יתן והיה לבכם זה להם ליראה אותי כל הימים, אלא למה עשו, לומר לך, שאם חטא יחיד - אומרים לו: כלך אצל יחיד, ואם חטאו צבור - אומרים להו לכו אצל צבור'. ע"כ.

ופירש רש"י וז"ל "לא עשו ישראל את העגל - כלומר גבורים ושלטיים ביצרים היו, ולא היה ראוי להתגבר יצרים עליהן, אלא גזירת מלך היתה

משמע לו, כל שכן דניחא להו, דהויא להו כפרה. בזה אתי שפיר מה דלא מפרש הגמרא טעמא דעגל שני נקרא ולא מתרגם, דמשום יקרא דאהרן קפדי, ויעוין ירושלמי (מגילה ד, יא). ולפי הגמרא אתי שפיר, דבני ישראל דלא הוה להו כפרה שלמה דכתיב (לב, לד) וביום פקדי ופקדתי, ואמרו רבותינו זכרונם לברכה, אין לך כל דור שאינו נוטל אונקיל אחת מחטא העגל [פרק חלק (סנהדרין) דף קב, א], לכן מתרגם, כי היכי דלהוי להו כפרה. אבל באהרן שנתכפר לגמרי, לכן אינו מתרגם משום יקרא דאהרן, ודו"ק. וכהן משיח בעבודה זרה דינו בשעירה כהדיוט (הוריות ט, א), משום דבטלה ממנו החשיבות לגמרי, אבל אהרן היה מביא עגל בן בקר (ויקרא ט, ב) כמו שמביא על שאר עבירות פר כהן

ועל פי זה יתבאר לך פירוש הספרא (שמיני, מכילתא דמילואים, ג) וז"ל "ויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר לחטאת. מלמד שאמר לו משה לאהרן, אהרן אחי, אף על פי שנתרצה המקום לכפר על עונותיך, צריך אתה ליתן לתוך פיו של שטן, שלח דורון לפניך עד שלא תיכנס למקדש, שמא ישנאך בביאתך למקדש" עכ"ל, הנה מבואר, שאמר לו משה לאהרן, שבאמת נתכפר לו העון, ורק ליתן לפיו של שטן צריך לשלוח לו דורון.

ועל פי זה יש ליישב עוד דבר נפלא, דהנה הלויים החליפו את הבכורים שחטאו בחטא העגל, ואמר ה' למשה בטהרת הלויים (במדבר ח, ח) 'וְלָקַחוּ פֶּן בָּקָר וּמִנְחָתוֹ סֹלֶת פְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וּפֶר שְׁנֵי בָנִים בְּקָר תִּקַּח לְחֹטְאֹת', והנה הפר האחד הוא עולה, והשני הוא לכפר על חטא העגל. והוא תמוה, הא על חטא עבודה זרה של ציבור צריך להביא פר לעולה ושעיר לחטאת (הוריות ט, א), ולא פר לחטאת.

אבל הביאור בזה, דהלויים היו מביאים תחת חטא הבכורים, וחטא הבכורים בעגל לא היה חמור כעבודה זרה [שלא עשו בעצמם העגל, ולא עבדו לו, אלא שלא מיחו], לכן לא היה חטאם אלא כדין פר העלם דבר של שאר עבירות, לכן הביאו פר לחטאת כדין פר העלם דבר.

ובזה מבואר מה שהקשה רש"י (במדבר, שם) מדוע הביאו פר ולא שעיר וז"ל רש"י "ולקחו פר בן בקר - והוא עולה, כמו שנאמר (פסוק יב) ועשה את האחד עולה, והוא קרבן צבור בעבודה זרה: ופר שני - מה תלמוד לומר שני, לומר לך, מה עולה לא נאכלת, אף חטאת לא נאכלת. ובזו יש סמך לדבריו בתורת כהנים. ואומר אני שהוראת שעה היתה, ששעיר היה להם להביא לחטאת עבודה זרה עם פר העולה" עכ"ל רש"י. ולפי המבואר, הוראת שעה זו היא שהיה דינם רק כדין פר העלם דבר, וזה גופה היה ההוראה, להודיע שאין חטא הביכורים בעגל ממש, אלא כדין פר העלם

משך חכמה

פרשת כי תשא, פסקא כח - לב

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בית החכמה - מאת הרב יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תכה טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

אצלם שום ספק במעמד הנבחר הזה, האם לא עמדו על נפשם ונקהלו להשמיד הלויים לבלי יכלו להרוג בהם מספר גדול כשלושת אלפי איש, ומזה הוא נראה להדור יולד אחריהם, כי לא היה להם שום ספק במעמד הנורא. רק כיון שירד משה מההר, ידעו שהן חייבים מיתה וימיתו משה על פי ציווי הלויים, ושתו מימי העגל, אף כי ראו שהמות כרוך בזה, שרצו שתהא מיתתם כפרה על חטאיהם, ולכן זכו לחיי העולם הבא (סנהדרין קי, א). ודו"ק היטב¹⁰.

מההר, ידעו שהן חייבים מיתה, וימיתו משה על פי ציווי הלויים, ושתו מימי העגל, אף כי ראו שהמות כרוך בזה, שרצו שתהא מיתתם כפרה על חטאיהם, ולכן זכו לחיי העולם הבא. ודו"ק היטב" [ומה שכתב שזכו לחיי העולם הבא לא ידעתי מקורו. ואולי הוא מפני שלא מנו חז"ל בפרק חלק (סנהדרין קח, א) את עובדי העגל שאין להם חלק לעולם הבא, שמע מינא דפשיטא להו שיש להם חלק לעולם הבא. אבל לשונו צריך עיון, דמשמע דדוקא מפני הטעם שביאר המשך חכמה, מוכן מדוע יש להם חלק לעולם הבא. והוא פלא, דהרי גם לטעם הגמרא שחטאו רק כדי ליתן פתחון פה, גם כן ראויים לעולם הבא, וצ"ע בכונתו].

¹⁰ תמצית דבריו: אמרו בגמרא, שעובדי העגל לא היו ראויים שישלחו עליהם יצרם, כי היו יראי ה' באמת, אלא שגלגל ה' שיחטאו כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה, שידעו שיש תשובה גם לחוטא. ומוסיף המשך חכמה עוד טעם נפלא, דהנה מופת אינו תמיד, והדור הבא יכולים להכחיש המופתים שראו הדור שקבלו את התורה, לכן גלגל ה' שיחטאו, ויבואו בני לוי ויהרגו שלושת אלפים מהם, אף על פי שבני לוי היו אחד מרבבות כנגד רבבות צבא ישראל, ואף על פי כן הניחו לבני לוי להורגם, זה מוכח שלא היה להם שום פקפוק וספק במה שראו עיניהם, וידעו שצריכים תשובה על מה שעשו.

גבורים ושליטים ביצרם היו ולא היה ראוי להתגבר יצרם עליהם, אלא גזירת המלך היה לשלוט בהם, ולא היה אלא ליתן פתחון פה לבעלי תשובה כו'. רש"י. ועוד יש בזה כונה מועלת, כי הדור הזה, הם היו המקבלים התורה במעמד הנורא שראו כבוד ה', ושמעו איך היה מצוה שישמעו למשה, והמה המנחילים המסורה לבניהם עד דור אחרון. והנה ידוע שכל מופתים אינם אמתיים רק מי שראם, אך לעתיד ישוב זכרם ספור [לשון רבינו המורה חלק ג פרק נון]. לכן להראות כי לא היה למקבלי התורה מסיני שום ספק במה שראו במעמד הנורא, אחרי כי ירד משה וציוה להלויים לעבור משער לשער ולהרוג, הלא הלויים היו רק אחד ממאה נגד רבבות כלפי ישראל חלוצי צבא, כי המה היו כשמונת אלפים, ובכל זאת הניחו אותם אלפי בני ישראל ולא עמדו נגדם, אילו היה

לשלוט בהם כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה, שאם יאמר החוטא לא אשוב שלא יקבלני, אומרים לו צא ולמד ממעשה העגל שכפרו ונתקבלו בתשובה: מי יתן והיה לבבם זה וגו' - בסיני נאמר. אלמא גבורים ואמיצי לבב ביראתם היו: [לאותו מעשה - דבת שבע]: לבי חלל - יצר הרע חלל בקרבי, ואין לו כח לשלוט בקרבי: לומר לך - גזירת מלך היתה ליתן פתחון פה לשבים" עכ"ל.

ויש קצת לדקדק, וכי אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך, ובודאי יש עוד טעמים נפלאים למה עשה ה' שיחטאו בעגל אלא שלא פרסמוהו חז"ל. ומבאר המשך חכמה, על פי מה שכתב הרמב"ם בספר המורה (חלק ג, נ) וז"ל "שכל המופתים אינם אמתיים רק מי שראם, אך לעתיד ישוב זכרם ספור, ואפשר שיכזיבם השומע, וידוע שאי אפשר להיות וגם לא יצויר שיהיה מופת עומד קיים לדורות לבני אדם כלם כו'" עכ"ל.

"והנה הדור הזה, הם מניחילים המוסרת לעם ה' לעולם, כי רק הם אלא שראו הם היו המקבלים התורה במעמד הנורא שראו כבוד ה', ושמעו איך היה מצוה שישמעו למשה, והמה המנחילים המסורה לבניהם עד דור אחרון. לכן כדי להראות שלא היה למקבלי התורה מסיני שום ספק במה שראו במעמד הנורא, עשה ה' שיחטאו בעגל, וירד משה וציוה להלויים לעבור משער לשער ולהרוג, והנה הרי הלויים היו רק אחד ממאה נגד רבבות כלפי ישראל חלוצי צבא, כי המה היו כשמונת אלפים, ובכל זאת הניחו אותם אלפי בני ישראל ולא עמדו נגדם, אילו היה אצלם שום ספק במעמד הנבחר הזה, האם לא עמדו על נפשם ונקהלו להשמיד הלויים לבלי יכלו להרוג בהם מספר גדול כשלושת אלפי איש, ומזה הוא נראה להדור יולד אחריהם, כי לא היה להם שום ספק במעמד הנורא. רק כיון שירד משה

